

XII.

PAPA PAVAO VI.

OCTOGESIMA ADVENIENS

APOSTOLSKO PISMO

UZORITOM KARDINALU MAURICEU ROYU,
PREDSJEDNIKU VIJEĆA ZA LAIKE
I PAPINSKE KOMISIJE »PRAVDA I MIR«,
PRIGODOM 80. OBLJETNICE ENCIKLIKE
RERUM NOVARUM

(14. 6. 1971.)

Časni naš brate, pozdrav ti i apostolski blagoslov!

UVOD

1. Osamdeseta obljetnica enciklike RERUM NOVARUM, koja svojom porukom još i sad potiče ljude na rad za socijalnu pravdu, nuka i nas da ovom prigodom iznesemo neke misli, nastavljajući naučavanje naših predšasnika i proglašujući neke norme i preporuke što ih iziskuju potrebe svijeta zahvaćena neprekidnom mijenom. Jer hod Crkve hod je i ljudskog društva; ista im je sudbina u slijedu povijesnih obrata. Mada je Crkva pregnula navijestiti Božju ljubav i spasenje što nam ga je Krist donio, ona ipak svjetlom evanđelja rasvjetljuje i marno ljudsko nastojanje, pomaže ljudima izvoditi Božji naum pun ljubavi i u svemu ispuniti čovjekove želje.

2. S pouzdanjem zapažamo da Duh Gospodinov sveudilj djeluje u ljudskim srcima, da

svagdje okuplja kršćanske zajednice svjesne svojih obveza u društvu. Jer na svim kontinentima, među svim ljudskim rasama, u svim narodima i kulturama, u svakojakim životnim uvjetima - svagdje Gospodin neprestance budi prave apostole evanđelja.

Upravo Nam je takve bilo dano sretati, diviti im se i hrabriti ih prigodom naših nedavnih putovanja. Pristupali smo tada ljudskim množtvima, slušali smo molbe im i povike. Bili su to povici i bijede i nadanja.

Tada su pred Našim očima u novom svjetlu iskrsla ona teška pitanja što su pritisla ovo vrijeme, pitanja u svakom dijelu svijeta u nečemu drugačija, a ipak zajednička svemu ljudskom rodu. Jer se svatko pita o tome što ga čeka, o tijeku i smislu promjena što se sada zbivaju. Osvrnemo li se na gospodarski napredak, na kulturu i politički život raznih naroda, zapaziti ćemo kako je među njima pukao golem jaz: neke su zemlje visoko industrijalizirane, u drugih se gospodarstvo još uvijek potpuno oslanja na poljodjelstvo; jedni narodi plivaju u blagostanju, drugi ne mogu od nestašice; neki su u znanostima i umjetnosti dosegli najviše vrhunce, a drugi se upinju svladati prve početke pismenosti. Na svim se stranama ište više pravde, teži za sigurnijim mirom uz uzajamno poštivanje među ljudima i narodima.

Raznolik položaj kršćana u svijetu

3. Dakako, jako je raznolik položaj u koji su kršćani htjeli ne htjeli, upleteni, već prema raznim zemljama, društveno-političkim sustavima, kulturama. U nekim ih zemljama ušutkuju, sumnjiče i tako reći guraju na rub društva lišeni su slobode i ugrađeni u totalitarne sustave. Drugdje su oni tek slabašna manjina, glas im se s mukom čuje. U nekih je naroda položaj Crkve priznat, ponekad i službeno priznat no ona je i sama izložena protuudarima krize što potresa društvo; pojedini joj se članovi ne uspijevaju oteti napasti radikalnih i nasilnih rješenja, jer su uvjereni da otud ima nade nekom sretnijem ishodu. Drugi pak nisu svjesni postojećih nepravdi, te se upinju očuvati postojeće stanje, a neki su opet zavedeni prevratničkim ideologijama koje, ne bez obmane, obećavaju jedan temeljito bolji svijet.

4. Jer smo suočeni s tako raznovrsnim stanjima, teško Nam je reći svevažecu riječ i predložiti neko posvemašnje rješenje. To uostalom i nije naša namjera niti naše poslanje. Spada na kršćanske zajednice da svaka u svojoj zemlji objektivno raščlani postojeće stanje, da ga razjasni u svjetlu neizmjenjivih riječi evanđelja, da crpi u socijalnom nauku Crkve, nauk koji je razrađivan tijekom povijesti a posebno u ovo industrijsko doba, počevši tamo od povijesnog nadnevka poruke Lava XIII. »O položaju radništva«, poruke što joj danas imamo čast i radost slaviti obljetnicu. Spada na kršćanske zajednice da svaka za sebe utvrdi izbore i

obveze za izvedbu društvenih, političkih i gospodarskih preobrazbi što su u mnogim slučajevima očito hitne i nužne. A sve će to ove zajednice učiniti uz pomoć Duha Svetoga, u zajedništvu s odgovornim biskupima, u dijalogu s ostalom kršćanskom braćom i sa svim ljudima dobre volje. U ovom traganju za promjenama oko kojih valja nastojati kršćani će biti dužni prije svega osvježiti svoje povjerenje u snagu i izvornost evanđeoskih zahtjeva. Evanđelje nije nadiđeno stoga što je naviješteno, zapisano i življeno u jednom drugačijem društvenom i kulturnom okolišu. Evanđeoska težnja, obogaćena živim iskustvom kršćanske predaje tokom stoljeća, uvijek ostaje nova, na obraćenje ljudi i na napredak života u društvu; a ne mora se zato ta težnja izrabljivati za korist privremenih pojedinačnih izbora, zanemarujući njezinu sveobuhvatnu i vječnu poruku.¹

Osebuja poruka Crkve

5. U smutnjama i nesigurnostima sadašnjeg trenutka Crkvi je zadaća objavljivati svoju osebujnu poruku, nuditi ljudima oslonac u njihovim naporima da uzmu u ruke i usmjeruju vlastitu budućnost. Od doba kad je *Rerum Novarum* snažno i nedvosmisleno osudila sablazan položaja u kojem se nalazilo radništvo za prvih početaka industrijskog društva, povijesni razvitak nametnuo je svijesti nove dimenzije i nove primjene socijalne pravde, kako je to utvrđeno također u *Quadragesimo Anno*² i u *Mater et Magistra*.³ Nedavni je Sabor i sam nastojao istaknuti takve dimenzije i primjere, poglavito u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et Spes*. Mi smo također nastavili te smjernice u našoj enciklici *Populorum Progressio*: »Danas je, rekosmo, od najveće važnosti da svi budu potpuno svjesni da je socijalno pitanje postalo svjetsko pitanje.«⁴ Pošto je naime Crkva, po završetku II. vatikanskog ekumenskog sabora, jasnije i dublje porazmislila i ispitala što u ovoj stvari zahtijeva Evanđelje Krista Isusa, zaključila je da joj je dužnost još se revnije staviti u službu ljudima, kako bi oni ne samo svestrano istražili to preteško pitanje nego i uvjerali se da je u ovom odlučnom zaokretu ljudske povijesti silno potrebno zajedničko djelovanje sviiju.⁵

Ova dužnost, koju Mi živo osjećamo, nalaže Nam danas iznijeti neka razmišljanja i preporuke, potaknute širinom pitanja pred kojima se našao današnji svijet.

6. Bit će uostalom zadaća skore Sinode biskupa da i ona izbližega prouči i produbi poslanje Crkve s obzirom na teška pitanja što ih danas pokreće potreba pravde u svijetu. No,

¹ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 10; AAS 58 (1966.), str. 1033.

² AAS 23 (1931.), str. 209 sl.

³ AAS 53 (1961.), str. 429

⁴ *Ondje 3*: AAS 59 (1967.), str. 258.

⁵ *Ondje, 1*: str. 257.

obljetnica enciklike *Rerum Novarum* pruža nam, eto, prigodu da povjerimo Naše brige i Naše misli o tom pitanju tebi, časni Naš brate, tebi kao predsjedniku komisije »Pravda i Mir« i Vijeća za laike. Želimo na taj način također ohrabriti ova tijela Svete Stolice za njihov eklezijalni pothvat u službi ljudima.

7. Cilj Nam je, ne zaboravljajući inače na trajne probleme kojima su se pozabavili Naši predšasnici, privući pozornost na neka pitanja koja zbog svoje hitnosti, svoje širine i složenosti moraju biti u središtu kršćanskih nastojanja u godinama što nadolaze, kako bi se kršćani zajedno s drugim ljudima založili za rješavanje novih teškoća što ugrožavaju i samu budućnost čovjekovu. Društvene probleme što ih nameće moderno gospodarstvo valja smjestiti u širi okvir jedne nove civilizacije. A ti su problemi: ljudski uvjeti proizvodnje, pravičnost u razmjeni dobara i raspodjeli bogatstava, smisao poraslih potrošačkih potreba, podjela odgovornosti. U ovim sadašnjim promjenama, tako dubokim i tako naglim, čovjek danomice otkriva sebe novim i pita se o smislu vlastite opstojnosti i o tome kako da preživi zajedno s drugima. S oklijevanjem prihvaća pouke prošlosti, jer je smatra zaključenom i odviše drugačijom; ipak ima potrebu razjasniti vlastitu budućnost - a osjeća da mu je ona i nesigurna i nestalna - razjasniti je svjetlom trajnih, vječnih istina što ga dakako nadilaze, no im, ako hoće, i sam im može naići na tragove.⁶

NOVI SOCIJALNI PROBLEMI

Urbanizam

8. Našu pozornost privlači pojava koja je silno važna i za industrijalizirane zemlje i za narode u razvitku: ta je pojava urbanizam. Poslije dugih vjekova poljodjelska se uljudba našla na zalazu. No da li se dosta pazi na valjanu uredbu i poboljšanje života seoskog življa? Njegov zanemareni a ponekad i bijedni gospodarski položaj nagoni ga na hrpimične seobe u turobno nagomilane nastambe gradskih predgrađa, gdje ljudi ne nalaze ni stana, ni zaposlenja, ni krova nad glavom. Neprestani hrpimični odlasci sa sela, rast industrije, stalan demografski pritisak, privlačnost urbanih središta - sve to dovodi do gomilanja pučanstva komu je teško sagledati širinu, tako da se već govori o megalopolisima od nekoliko desetaka milijuna žitelja. Ima, dakako, gradova kojih veličina jamči bolju ravnotežu pučanstva. U stanju su pružiti zaposlenje seoskom življu koji bi se uslijed napretka u poljodjelstvu našao na

raspolaganju, omogućuju valjanu uredbu ljudskog okoliša, uredbu koja će spriječiti daljnju proletarizaciju i okrupnjavanje naselja u goleme aglomerate.

9. Neumjereni rast gradova prati industrijsku ekspanziju, ali se s njom ne poistovjećuje. Industrijalizacija se zasniva na tehnološkom istraživanju i na preobrazbi prirode, ona se ne zaustavlja u svom hodu, odlikuje se neiscrpnim stvaralaštvom. Dok se neki pothvati razvijaju i nagomilavaju, drugi se gase ili sele drugamo, stvarajući nove socijalne probleme kao što su: nezaposlenost u strukama i pokrajinama, prekvalifikacija i mobilnost osoblja, neprekidna prilagodba radnika, nejednak položaj u pojedinim industrijskim granama. Koristeći se modernim sredstvima reklame, razulareno nadmetanje neumorno izbacuje nove i nove proizvode i nastoji namamiti potrošača, dok stara industrijska postrojenja, još sposobna proizvoditi, bivaju beskorisna. Dok široki slojevi pučanstva još ne uspijevaju zadovoljiti svojih osnovnih potreba, drugi se upinju probuditi suvišne potrebe. Možemo se, dakle, s pravom upitati: ne okreće li čovjek, unatoč svih svojih dostignuća, protiv sebe rezultate svoga rada? Nakon što je potvrdio svoje nužno gospodarstvo nad prirodom,⁷ ne postaje li sada robom predmeta koje proizvodi?

Kršćani u gradu

10. Rađanje nove urbane civilizacije u vezi s rastom industrijske uljudbe - nije li to zapravo istinski izazov čovjekovoj mudrosti, organizatorskoj sposobnosti, njegovim maštovitim zamišljajima za budućnost? U krilu industrijskog društva urbanizam stubokom mijenja načine života i uobičajene strukture opstanka: obitelj, život u susjedstvu, same temelje kršćanske zajednice. Čovjek se upušta u jednu novu osaminu; ne onu usred neprijateljske prirode - a da prirodom zagospodari, bila su mu potrebna stoljeća - već osaminu usred bezimena mnoštva što ga okružuje a on se osjeća u njemu tuđincem. Urbanizam je dakako nepovrativ stupanj u razvitku ljudskih društava, i on nameće čovjeku teške probleme: kako da se ovlada njegovim rastom, uredi njegova organizacija, kako da mu se živost iskoristi na dobrobit svijetu? Jer njegov neuredan rast izaziva nastanak novih proletarijata. Ovi se smještaju usred gradova što su ih ponekad bogati napustili; utaboruju se po gradskim predgrađima i kao pojas bijede u još šutljivu prosvjedu već opsjedaju i odviše bezobraznu raskoš potrošačkih i često rasipničkih gradskih četvrti. Umjesto da pogoduje

⁶ Usp. 2 Kor 4, 17.

⁷ Usp. Enc. *Populorum Progressio*, 25: AAS 59 (1967), str. 269-270.

bratskom susretu i uzajamnoj pomoći, grad razvija diskriminaciju, pa i ravnodušnost; pothranjuje nove oblike izrabljivanja i gospodarenja drugima gdje se neki okorišćuju oskudicom drugih i izvlače nedopustivu dobit. Sjajna pročelja skrivaju mnogu bijedu za koju ni najbliži ne znaju; drugdje pak naočigled propada ljudsko dostojanstvo, usred prijestupa, zločinstava, droge, erotizma.

11. Zapravo su oni najslabiji žrtvom raščovječujućih uvjeta života, uvjeta što srozavaju savjesti i nanose štetu ustanovi obitelji: nedovoljna odijeljenost stanova među pučkim slojevima onemogućuje i najmanju mjeru intimnosti; mlada obiteljska ognjišta, uzalud čekajući na pristojan i cijenom pristupačan stan, zapadaju u malodušnost a njihovo jamstvo može biti i ugroženo; mladi ljudi bježe iz pretijesne kuće, na ulici traže nadomjeske i tko zna kakvo društvo. Prevažna je dužnost odgovornih da nastoje ovladati i usmjeriti ovo zbivanje. Neodložno je na razini ulice, gradske četvrti ili velikog aglomerata uspostaviti takovo društveno tkivo u kojem će čovjek moći udovoljiti potrebama vlastite osobnosti. Na razini zajednice i župe valja stvoriti ili razviti središta zanimanja i kulture, s raznolikim udruženjima, domovima odmora, sastajalištima, duhovnim zajedničarskim susretima, u kojima će svatko izaći iz svoje osamine i uspostaviti bratske odnose.

12. Izgraditi danas gradove kao mjesto egzistencije ljudi i njihovih naraslih zajednica, stvoriti nove načine dodira i povezanosti, naslutiti jednu posve novu primjenu socijalne pravde, preuzeti odgovornost za tu zajedničku budućnost koja će očitito biti teška - sve su to zadaće koje iziskuju udio kršćana. Ljudima što su se nagomilali u toj već nepodnošljivoj gradskoj zbrci valja donijeti poruku nade u liku življena bratstva i konkretne pravde. Neka se kršćani, svjesni ove nove odgovornosti, ne obeshrabre pred golemom mjerom grada bez lica, već neka se sjete proroka Jone koji je s kraja na kraj prošao Ninivom, tim silnim gradom, navješćujući radosnu vijest o Božjem milosrđu a podržavala ga je u njegovoj slabosti tek snaga Svemogućega. U Bibliji je grad doista mnogo puta mjesto grijeha i oholosti: oholosti čovjeka što se osjeća toliko sigurnim da gradi svoj život bez Boga i čak potvrđuje svoju snagu protiv njega. No grad je također Jeruzalem, sveti grad, mjesto susreta s Bogom, obećanje onog grada što odozgor silazi.⁸

Mladi

13. Na drugoj strani, industrijske promjene bacaju jarko svjetlo na dosad slabo uočena pitanja. Kakvo će, primjerice, biti mjesto žene i mjesto mladih u ovom vrenjem zahvaćenom

⁸ Usp. Otk 3, 12; 21, 2.

svijetu? Svagdje se javljaju teškoće u dijalogu između mladeži što je nosilac težnji, obnove, pa i nesigurnosti gledom na budućnost s jedne i odraslih naraštaja s druge strane. Tko u tome ne vidi izvor nemilih sukoba, raskida, poricateljskih stavova, čak i u krilu obitelji, tko u tome ne vidi iskršavanje problema gledom na načine vršenja autoriteta, na odgoj za slobodu, na prenošenje vrednota i vjerovanja, problema koji diraju u duboke korijene društva?

Položaj žene

Isto tako, u mnogim se zemljama istražuje a ponekad i živo zahtijeva takav položaj žene koji će dokrajčiti postojeće diskriminacije i uspostaviti odnose jednakosti u pravima i nametnuti poštovanje prema ženinu dostojanstvu. Nije ovdje riječ o onoj lažnoj jednakosti koja bi zanijekala razlike što ih je Stvoritelj postavio i koja bi proturječila osebujujoj i tako temeljnoj ulozi žene, ne samo u krugu obitelji nego i u društvu. Naprotiv, razvitak zakonodavstva mora ići u smislu zaštite poziva ženi vlastita i ujedno priznavanja nezavisnosti žene kao osobe, jednakosti njezinih prava gledom na sudjelovanje u kulturnom, gospodarskom, društvenom i političkom životu.

Radnici

14. Crkva je na zadnjem Saboru svečano ponovila ovo: »Počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova jest i mora biti ljudska osoba«. ⁹ Svaki čovjek ima pravo na rad, na mogućnost razviti vlastita svojstva i vlastitu osobnost u okviru svog poziva, pravo na pravičnu nagradu koja će mu omogućiti - njemu i njegovoj obitelji - sredstva za »dostojno materijalno, društveno, kulturno i duhovno življenje«, ¹⁰ pravo na pomoć u nevolji s bolesti ili visoke dobi. Mada za obranu tih prava demokratska društva prihvaćaju načelo sindikalnog prava, ona ipak nisu uvijek otvorena vršenju takova prava. Valja dopustiti tu važnu ulogu sindikata: njima je svrha predstavljati razne skupine radništva, zakonito surađivati za gospodarski porast društva, razvijati osjećaj odgovornosti za ostvarenje općeg dobra. Ipak njihov rad nailazi i na teškoće: ponegdje se može javiti napast da se iskoristi pozicija snage za nametanje, osobito obustavom rada - pravo na takvu obustavu kao zadnje sredstvo obrane i dalje se, dakako, priznaje - za nametanje uvjeta suviše teških gospodarstvu ili društvenom tijelu u cjelim, ili za ostvarenje izravno političkih ciljeva. Naročito kad su posrijedi javne usluge nužne za svagdanji život čitave neke zajednice, valjat će znati odmjeriti granicu preko koje nanošena šteta biva nedopustivom.

⁹ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 25: AAS 58 (1966), str. 1045.

¹⁰ Ondje, 67: str. 1089.

Žrtve promjena

15. Dosta je toga već postignuto u nastojanju da se u ljudskim odnosima uspostavi veća pravda i šire sudjelovanje u odgovornostima. No na tom nepreglednom polju valja još mnogo toga učiniti. Moramo stoga i dalje radino razmišljati, tražiti, pokušavati, jer inače ćemo zaostati za rastom opravdanih težnji radništva, težnji koje se sve više potvrđuju, ukorak s porastom obrazovanosti radnika, njihove svijesti o vlastitom dostojanstvu, snage njihovih organizacija. Samoživost i težnja za gospodarenjem jesu stalne ljudske napasti. Zato je prijeko potreban sve budniji razbor da se u korijenu zahvate stanja što ih izaziva nepravda i da se sve više uspostavlja potpunija pravda. U jeku industrijskih promjena, koje iziskuju naglu i neprekidnu prilagodbu, oni koje te promjene pogađaju bit će brojni i manje u mogućnosti da se čuje njihov glas. Prema tim novim »siromasima« - onesposobljenima i nepodesnima, starcima, ljudima svakog podrijetla bačenima na rub društva - prema njima se okreće pozornost Crkve da ih prepozna, pomogne, da im obrani mjesto i dostojanstvo u društvu otvrdnulu s nadmetanja i trke za uspjehom.

Diskriminacija

16. Među žrtve nepravednih stanja - mada ta pojava nije nova - valja ubrojiti i one koji su žrtva pravnih ili činjeničnih diskriminacija zbog rase, podrijetla, boje kože, kulture, spola ili vjeroispovijesti.

Rasna diskriminacija postaje krajnje aktualna, uslijed napetosti što ih ona izaziva i u pojedinim zemljama i na međunarodnoj razini. Ljudi s pravom smatraju neoprostivom i zabacuju kao nedopustivu težnju da se sačuvaju ili uvedu zakonodavstva ili načini ponašanja sustavno zadahnuti rasnim predrasudama: svi udovi čovječanstva imaju istu narav i prema tome isto dostojanstvo, s istim temeljnim pravima, dužnostima i istom nadnaravnom sudbinom. U zajedničkoj domovini svi moraju biti jednaki pred zakonom, imati jednakog pristupa u gospodarski, kulturni, građanski, društveni život i uživati pravičan udio u narodnom bogatstvu.

Pravo na iseljenje

17. Pomišljamo isto tako na nesiguran položaj velikog broja iseljenih radnika. Našavši se u tuđini, oni još teže mogu ostvariti svoje socijalne zahtjeve, mada stvarno sudjeluju u gospodarskom naporu zemlje koja ih je primila. U odnosu prema njima neminovno je znati nadići stav uskog nacionalizma, stvoriti položaj u kojem će biti priznavano pravo na iseljenje,

koji će pogodovati njihovoj integraciji, olakšati im napredovanje u pozivu i otvoriti im put do pristojna stana, da im se po potrebi mogu pridružiti i njihove obitelji.¹¹

Osim toga, ima pučanstva koja, u potrazi za radom, bježeći od prirodne katastrofe ili nepoćudna podneblja, napuštaju svoj zavičaj i iskorijenjena traže utočišta u drugih naroda. Dužnost je sviju - a osobito kršćana¹² - živo poraditi na uspostavi sveopćeg bratstva kao neminovnog temelja istinskoj pravdi i uvjeta trajna mira. Ne možemo zazivati Boga, Oca svih ljudi, ako se nećemo ponašati bratski prema kojemu od ljudi što su stvoreni na sliku Božju. Odnos čovjeka prema Bogu Ocu i njegov odnos prema drugim ljudima, prema braći, tako su povezani da Pismo veli: »Tko ne ljubi, taj ne poznaje Boga« (1 Iv 4, 8).¹³

Stvarati radna mjesta

18. S demografskim porastom koji se opaža nadasve u mladim naroda, broj onih koji ne mogu naći posla i koji su prisiljeni na bijedu ili parazitizam bit će u godinama što slijede još veći ukoliko probuđena ljudska savjest ne pokrene sveopće gibanje solidarnosti, razvijajući učinkovitu politiku ulaganja, organizaciju proizvodnje, kupnje i prodaje dobara, a i inače odgojem. Znano nam je kolika se pozornost posvećuje ovim problemima u međunarodnim tijelima i živo želimo da članovi tih tijela svoje izjave poprate konkretnom akcijom. Uznemiruje nas gdje na ovom području zapažamo nekakav fatalizam koji zahvaća čak i odgovorne. Takav osjećaj ponekad navodi na maltuzijanska rješenja što ih u zvijezde kuje: neumorna propaganda u prilog kontracepcije i pobačaja. U ovako ozbiljnom položaju valja naprotiv ustvrditi da obitelj, bez koje nijedno društvo ne može opstati, ima pravo na pomoć u ostvarivanju uvjeta zdrava razvitka. »Sigurno je«, rekosmo u našoj enciklici *Populorum Progressio*, »da javna vlast, u okviru svojih nadležnosti, smije intervenirati širenjem prikladnih informacija i poduzimanjem oportunih mjera, pod uvjetom da su one u skladu s moralnim zakonom i da poštuju pravednu slobodu bračnog para: jer pravo na brak i na rađanje djece jest neotuđivo pravo, bez kojega je nemoguće ljudsko dostojanstvo«.¹⁴

19. Ljudi doista nisu nikada kao u ovo naše doba bili tako izrijekom upućeni na zamišljanje socijalnih rješenja. Stoga valja u to uložiti napore iznalazaštva i kapital golem kao onaj što se ulaže u naoružanje ili u tehnološke pothvate. Ako se čovjek dadne nadići i ako na vrijeme ne predvidi navalu novih socijalnih pitanja, ona će postati i odviše teška a da bismo se mogli nadati njihovu mirnom rješenju.

¹¹ Usp. Enc. *Populorum progressio*, 69: AAS 59 (1967), str. 290-291.

¹² Usp. Mt 25, 35.

¹³ Izjava *Nostra Aetate*, 5: AAS (1966), str. 743.

Sredstva društvenog saobraćaja

20. Gledom na glavne promjene našeg vremena svakako želimo podvući sve veću važnost sredstava društvenog saobraćaja, njihov utjecaj na preobrazbu mentaliteta, spoznaja, organizacija i samog društva. Nema sumnje da ta sredstva imaju i svoje dobre strane: preko njih nam gotovo u istom trenutku stižu obavijesti iz svega svijeta, ona ostvaruju dodir preko svih razdaljina i pružaju počela ljudskog jedinstva, omogućuju veće širenje naobrazbe i kulture. Ipak su sredstva društvenog saobraćaja, samim svojim djelovanjem, i nova vrst moći. Kako da se onda ne upitamo o onima koji stvarno drže tu moć u svojim rukama, o njihovim ciljevima i sredstvima kojima barataju te o odrazima njihova djelovanja na slobodu pojedinca, ne samo na političkom i ideološkom području nego i u društvenom, gospodarskom i kulturnom životu? Ljudi što rukuju tom moću snose golemu moralnu odgovornost za istinitost obavijesti koje moraju širiti, za nove potrebe i odjeke koje izazivaju, za vrednote koje predlažu. Nadalje, s pojavom televizije nazire se jedan posve nov način spoznaje i nov oblik uljudbe: uljudbe slika.

Dakako, političke vlasti ne mogu ne voditi računa i o sve većem utjecaju društvenog saobraćaja i o koristima, odnosno pogibeljima njihova djelovanja s obzirom na razvitak i pravi napredak građanskog društva. Stoga one moraju korisno obavljati svoju funkciju služeći općem dobru, ohrabrujući konstruktivne pothvate i podupirući pojedince, građane i skupine kad se zalažu u obranu temeljnih vrednota ljudske osobe i zajedničkog života u društvu. S druge strane, vlasti će se založiti da se zgodnim mjerama izbjegne širenje svega što može okrnjiti zajedničku baštinu vrednota na kojima se temelji istinski napredak društva.¹⁵

Prirodni okoliš

21. Dok se čovjekovo obzorje tako mijenja pod djelovanjem slika što se za njega izabiru, nazire se jedna druga preobrazba, koja je i pogubna i neočekivana posljedica čovjekova djelovanja. Čovjek biva odjednom svjestan te posljedice: nesmotrenim iskorištavanjem prirode lako bi je mogao razoriti, te i sam postati žrtvom njezina srozavanja. Čovjekov materijalni okoliš postaje izvorom stalnih prijetnji kao što su zagađenja i otpaci, nove bolesti, sveobuhvatna razorna moć; ali ne samo to: čovjeku pače izmiče vlast nad vlastitim ljudskim krajolikom, on stvara sebi za sutra okolinu koja će mu možda biti nepodnošljiva; ovo je socijalni problem golemih razmjera koji se tiče svekolike ljudske obitelji.

¹⁴ Ondje, 37: AAS 59 (1967), str. 267.

¹⁵ Usp. Dekret *Inter Mirifica*, 12: AAS 56 (1964), str. 149.

Kršćanin mora obratiti svoju pozornost ovim novim vidicima, on zajedno s drugim ljudima mora preuzeti odgovornost za sudbinu što je sad već zajednička sudbina svih nas.

TEMELJNE TEŽNJE I MISAONE STRUJE

22. Dok znanstveni i tehnički napredak ne prestaje stubokom mijenjati čovjekov krajolik, načine njegove spoznaje, rada, potrošnje i međusobnih veza, istodobno se u tim novim okolnostima izražava dvojaka težnja, koja s razvitkom obavješćivanja i odgoja biva sve jača: težnja za jednakošću, težnja za učešćem - a to su dva lika ljudskog dostojanstva i ljudske slobode.

Koristi i granice pravnih priznavanja

23. U nastojanju da se ova dvojaka težnja prevede u stvarnost i u strukture, postignut je neki napredak gledom na iskazivanje čovjekovih prava i postizanje međunarodnih sporazuma o njihovoj primjeni.¹⁶ Pa ipak uvijek iznova izbijaju diskriminacije, etničke, kulturne, vjerske, političke. U stvari, i odviše se često zanemaruju čovjekova prava, ponekad se izruguju, ili se pak samo naizgled poštuju. U nekim slučajevima zakonodavstvo zaostaje za stvarnim položajem. Ono je prijeko potrebno, a ipak nedovoljno za uspostavljanje istinskih odnosa pravde i jednakosti. Naučavajući ljubav, evanđelje nam ulijeva posebno poštovanje prema siromasima i njihovu naročitom položaju u društvu: oni sretniji moraju se odreći nekih svojih prava i s više darežljivosti uložiti vlastito bogatstvo u službu drugima. U stvari, ako onkraj pravnih normi nema dubljeg smisla za poštivanje i služenje drugome, jednakost pred zakonom može poslužiti kao izlika za bjelodane diskriminacije, za neprestano izrabljivanje, za stvarne načine prijezira. Ako ne bude obnovljena odgoja za solidarnost, pretjerano naglašavanje jednakosti može pogodovati individualizmu u kojem svatko ište vlastita prava, bježeći od odgovornosti za opće dobro.

Tko ne vidi temeljit doprinos kršćanskog duha na tom području, duha koji ide na ruku čovjekovim težnjama da bude ljubljen? Ljubav prema čovjeku, ta prvenstvena vrednota zemaljskog reda, osigurava uvjete mira, i socijalnog i međunarodnog mira, potvrđujući da smo svi mi braća.

¹⁶ Usp. Enc. *Pacem in Terris*: AAS 55 (1963), str. 261 sl.

Političko društvo

24. Dvojaka težnja prema jednakosti i prema učešću usmjerena je ka promicanju demokratskog tipa društva. Predloženi su razni modeli, neki se od njih iskušavaju; no ni jedan od njih posve ne zadovoljava, pa ostaje otvoreno traženje među ideološkim i pragmatičkim usmjerenjima. Kršćanin je obvezan sudjelovati u tom traženju, u organiziranju i u životu političkog društva. Kao društveno biće, čovjek gradi svoju sudbinu u nizu posebnih grupacija kojima je, kao njihovo zaokruženje i nužan uvjet razvitka, potreban širi okvir društva, sveobuhvatnog društva, a to je političko društvo. Svaka se posebna djelatnost mora sustavno uklopiti u to šire društvo i samim tim poprimiti dimenziju općeg dobra.¹⁷

Ovo predmnijeva važnost odgoja za udruženi život i kojem će, osim obaviještenosti o pravima svakog od nas, biti osvjetljena i nužna protuteža tim pravima: priznavanje vlastitih dužnosti prema drugima. Značaj i vršenje dužnosti zavisi od vladanja sobom, zatim od prihvaćanja odgovornosti i granica u služenju slobodi pojedinca ili skupine.

25. Politička akcija - a zar je potrebno naglašavati da je riječ prije svega o akciji, a ne o ideologiji? - mora se temeljiti na nacrtu društva suvisla u svojim konkretnim sredstvima i svom nadahnuću, hranjena cjelovitim pojmom čovjekova poziva i raznih načina čovjekova društvenog izraza. Ne spada ni na državu ni na političke stranke, u sebi zatvorene, pokušavati da nametnu koju ideologiju, sredstvima koja bi završila diktaturom nad duhovima, ponajgorom od svih diktatura. Zadaća je kulturnih i vjerskih skupina, u slobodi pristajanja što je one predmnijevaju, nesebično i na sebi svojstvene načine razvijati u društvenom tijelu ova najtemeljnija uvjerenja o prirodi, podrijetlu i svrsi čovjeka i društva.

U vezi s ovim zgodno je podsjetiti na načelo što ga je proglasio II vatikanski sabor: »Istina se nameće samo snagom same istine što blago a ipak snažno prožima duhove«.¹⁸

Ideologije i ljudska sloboda

26. Prema tome, kršćanin koji je spreman živjeti svoju vjeru u političkoj akciji shvaćenoj kao služenje ne može bez proturječja sa samim sobom prionuti uz ideološke sustave koji se korjenito ili u sržnim pitanjima suprotstavljaju njegovoj vjeri i poimanju čovjeka; ne može prionuti ni uz marksističku ideologiju, uz njezin ateistički materijalizam, njezinu dijalektiku nasilja i način kako ona osobnu slobodu utapa u kolektivnost, nijećući ujedno svaku transcendenciju nad čovjekom i njegovom poviješću, osobnom i kolektivnom; ni uz

¹⁷ Usp. Past. konst *Gaudium et Spes*, 74: AAS 58 (1966), str. 1095-1096.

ideologiju liberalizma koja nastoji staviti osobnu slobodu iznad svega, ne priznajući joj nikakvih granica, potičući je na isključivo nastojanje oko vlastitih probitaka i moći i smatrajući društvenu solidarnost više ili manje automatskom posljedicom pojedinčeva poduzimanja, a ne svrhom i općenitijim mjerilom valjanosti organizacije društva.

27. Zar je potrebno naglašavati dvoznačnost koja se može kriti u svakoj društvenoj ideologiji? Ponekad ona svodi političku ili društvenu akciju na puku primjenu ove ili one apstraktne, čisto teoretske ideje; ponekad i sama misao postaje golim oruđem u službi akcije, reć bi naprosto sredstvom strategije. Nije li u objema slučajevima lako moguće da čovjek bude otuđen? Kršćanska se vjera stavlja iznad, ponekad i usuprot ideologijama, time što priznaje Boga, transcendentno biće i Stvoritelja, koji se na svim razinama stvorenja obraća čovjeku kao odgovorno slobodnom biću.

28. Pogibeljno bi, nadalje, bilo temeljito prijanjati uz neku ideologiju koja se ne zasniva na istinitu i organskom učenju, pribjegavati joj kao zadnjem i dostatnom objašnjenju svega, gradeći tako sebi novi idol, prihvaćajući, a da toga nismo uvijek svjesni, njegovu totalitarnost i njegovu prisilu. Neki misle tako naći opravdanje za vlastitu akciju, pa i nasilnu, prilagoditi se nekoj plemenitoj želji za služenje; ova želja stoji, ali se utapa u ideologiji koja doduše predlaže neke putove oslobođenja čovjeka, no ga na kraju krajeva ipak zaslužuje.

29. To što se danas može govoriti o nekom povlačenju ideologija može biti znak da je došlo vrijeme pogodno za otvaranje prema konkretnoj transcendentnosti kršćanstva; no može biti znak i naglašenijeg klizanja u nov pozitivizam: u posvemašnju tehniku kao preovladani oblik djelatnosti, kao posve zaokupljajući način opstojnosti, čak i kao način govora, a da se pitanje o njezinu smislu stvarno uopće ne postavlja.

Povijesna gibanja

30. No onkraj tog pozitivizma što čovjeka svodi na samo jednu dimenziju - ma koliko ta dimenzija bila danas važna i tako ga sakati, kršćanin u svojoj akciji nailazi na konkretna povijesna gibanja što su proizašla iz ideologija i u neku su ruku odijeljena od njih. Već je Naš časni predšasnik Ivan XXIII u enciklici *Pacem in Terris* ukazao na mogućnost ovog razlikovanja: »Posve je ispravno, rekao je naš Predšasnik, kad lučimo pokrete na gospodarskom, kulturnom i političkom polju od krivih filozofskih shvaćanja prirode, podrijetla i svrhe svijeta i čovjeka, sve da ovi pokreti imaju početak i pobudu u ovim shvaćanjima; jer dok se teoretska formulacija, nakon što je konačno dana, više ne mijenja,

¹⁸ Izjava *Dignitatis Humanae*, 1: AAS 58 (1966), str. 930.

dotle oni pokreti, budući da se kreću kroz promjenljive prilike, ne mogu a da znatno ne podliježu promjenama. Uostalom, tko će poreći da u ovim pokretima, ukoliko su naime u skladu sa zahtjevima zdrava razuma te odgovaraju opravdanim čovjekovim težnjama, ne može biti nešto dobra i prihvatljiva?»¹⁹

Privlačnost socijalističkih strujanja

31. Ima danas kršćana koji podliježu privlačnosti socijalističkih strujanja i njihovih razvojnih oblika. Oni nastoje prepoznati ove ili one težnje što ih sami u sebi nose u ime svoga vjerovanja. Osjećaju se uključenima u taj povijesni tok i žele u njemu razviti svoju akciju. Ova pak povijesna struja poprima, na raznim kontinentima i u raznim kulturama, razne oblike a sve pod istim imenom, mada ovo ime mnogo puta crpi nadahnuće iz ideologije nespojive s vjerom. Nameće se potreba da u ovom pogledu pažljivo lučimo. I odviše su često kršćani, privučeni socijalizmom, skloni idealizirati ga u dosta poopćenom smislu: kao volju za pravdom, solidarnošću i jednakošću. Oni ne žele priznati stisku povijesnih socijalističkih gibanja što ostaju uvjetovana ideologijama iz kojih su potekla. Socijalizam dolazi do izražaja na raznim razinama: kao plemenita težnja i traganje za pravednijim društvom, kao povijesno gibanje s političkom organizacijom i ciljem, kao ideologija koja misli pružiti sveobuhvatan i samosvojan pogled na čovjeka; stoga valja utvrditi neke razlike da budu vodiljama za konkretne oprediole. Ipak ta razlikovanja ne smiju ići za tim da rečene razine smatraju međusobno potpuno odijeljenima i neovisnima. Konkretna veza koje među njima znade biti, već prema prilikama, mora se jasno uočiti, pa će ta jasnoća omogućiti kršćanima da jasno utvrde mjeru u kojoj će se moći založiti u tom smislu, nakon što budu zajamčene vrednote, osobito vrednote slobode, odgovornosti i otvorenosti za duhovno, koje će omogućiti cjelovit razvitak čovjeka.

Povijesni razvitak marksizma

32. Drugi se kršćani, nadalje, pitaju ne može li povijesni razvitak marksizma dopustiti neka konkretna zbliženja. Oni zapravo ističu stanovito otvaranje marksizma koji je dosad nastupao kao jedinstvena ideologija, kao tumačenje svega čovjeka i svijeta u procesu razvitka, dakle kao ateistička ideologija. Onkraj ideološkog suočenja što službeno razdvaja razne pristalice marksizma i lenjinizma gledom na tumačenja misli osnivača marksizma, i onkraj otvorene suprotstavljenosti među političkim sustavima koji tu misao ostvaruju, ima ih

¹⁹ AAS (1963), str. 300.

koji luče među različitim razinama na kojima marksizam dolazi do izražaja.

33. Prema jednim marksizam ostaje u biti djelatna praksa klasne borbe. Doživljavajući uvijek prisutnu i neprestano obnavljanu snagu odnosa među izrabljivačima i izrabljivanim u ljudskom društvu, oni svode marksizam na samu borbu, ponekad bez i jednog drugog vidika, na borbu koju valja trajno voditi, pače izazivati. Drugi misle da marksizam prvenstveno znači kolektivno vršenje političke i gospodarske vlasti pod vodstvom jedne jedine partije, koja sebe smatra jedinim izrazom i jedinim čuvarom dobara svijetu, uskraćujući pojedincima i drugim skupinama svaku mogućnost poduzimanja i izbora. Na jednoj trećoj razini marksizam, bio on na vlasti ili ne bio, znači socijalističku ideologiju koja se temelji na povijesnom materijalizmu i poricanju svake transcendencije. Marksizam se najzad javlja i u profinjenijem no za suvremen duh zavodljivijem liku znanstvene djelatnosti, stroge metode za analizu društveno-političke stvarnosti, racionalne i poviješću iskušane sveze između teorijske spoznaje i prakse revolucionarne preobrazbe. Mada ova vrst analize ističe neke strane stvarnosti na štetu drugih i tumači ih u službi ideologije, ona nekima ipak pruža, zajedno s oruđem za rad, i neku akciji prethodnu sigurnost, popraćenu nastojanjem da se znanstvenom metodom odgonetnu odrazi društvenog razvitka.

34. Kroz marksizam kako je konkretno življen mogu se te razne strane razlučiti i uočiti pitanja što ih one nameću kršćaninovu razmišljanju i akciji; no bilo bi iluzorno i opasno zaboraviti prisnu svezu što u korijenu povezuje te razne strane, prihvatiti elemente marksističke raščlambe ne prepoznajući njihove veze s ideologijom, ući u praksu klasne borbe i njezine marksističke interpretacije ne zapažajući onu vrst totalitarnog i nasilnog društva kome ovo zbivanje vodi.

Ideologija liberalizma

35. S druge strane, nazočni smo obnovi ideologije liberalizma. Ova se struja nameće i kao barjak gospodarske uspješnosti i kao branitelj pojedinca ne samo od sve nasrtljivijih inicijativa organizacija nego i protiv totalitarnih težnji političke vlasti. Nema sumnje da valja zadržati i razviti osobno poduzimanje. No nisu li kršćani, ako se zalažu u tom smislu, i sami skloni idealizirati liberalizam koji onda postaje pretjeranim naglašavanjem slobode? Htjelo bi neki novi model, primjereniji sadašnjim uvjetima, a olako zaboravljaju da filozofski liberalizam u samom svom korijenu znači krivu potvrdu autonomije pojedinca u njegovoj djelatnosti, u njegovim pobudama, u vršenju vlastite slobode. Ovo znači da kršćani moraju pažljivo lučiti i onda kad je po srijedi ideologija liberalizma.

Kršćaninov razbor

36. Ponovno tako pristupajući raznim ideologijama, kršćanin će na izvorima svoje vjere i u nauku Crkve crpsti načela i prikladna mjerila, da ga ne bi zaveo a potom u sebe zatvorio neki sustav čija će mu ograničenja i totalitarizam, ako ih on u korijenu ne primijeti, možda prekasno sinuti pred očima. Onkraj svakog sustava, no ne bez konkretnog zalaganja u službi braći, on će u samoj jezgri svojih opredjela potvrditi izvornost kršćanskog doprinosa jednoj pozitivnoj preobrazbi društva.²⁰

Ponovno iskršavanje utopija

37. Danas se mogu bolje shvatiti slabe strane ideologija ako se istraže konkretni slučajevi u kojima se one nastoje ostvariti. Birokratski socijalizam, tehnokratski kapitalizam, autoritarna demokracija: svi se oni bore s teškoćama kad hoće riješiti veliko ljudsko pitanje suživljenja u pravdi i jednakosti. Kako će oni zapravo izbjeći materijalizmu, egoizmu ili nasilju što ih sudbinski prate? Odakle ono osporavanje što se skoro svagdje javlja kao znak duboke nelagode, dok smo istodobno svjedoci ponovnog iskršavanja »utopija« koje bi htjele djelotvornije od ideologija riješiti politički problem modernog društva? Pogibeljno bi bilo ne priznati da je posizanje za utopijom često udobna izlika za onoga koji hoće pobjeći od konkretnih zadaća i naći utočište u svijetu mašte. Živjeti u nekoj pomišljenoj budućnosti znači olako se izvlačiti iz neposrednih odgovornosti. Valja ipak priznati da je utopija kao oblik kritike postojećeg društva često poticaj za maštu okrenutu prema budućnosti: ona je istodobno poticaj da se u sadašnjici nazru neznane mogućnosti što se u njoj kriju i da se pažnja usmjeri prema jednoj novoj budućnosti; time što ohrabruje iznalazačke snage duha i srca čovjekova, utopija podržava dinamičnost društva; a ako nije protiv svakog otvaranja, može se također susresti s kršćanskom težnjom. Duh Gospodnji što potiče u Kristu obnovljena čovjeka neprestano ruši vidokruge unutar kojih bi čovjekov um rado našao vlastitu sigurnost i razmiče granice u koje bi se htjela zatvoriti njegova akcija; u njemu se nastanila snaga što mu ne da mira poticajima da nadiđe svaki sustav i svaku ideologiju. U srcu svijeta uvijek ostaje misterij čovjeka što otkriva sebe Božjim sinom u tijeku povijesnog i psihološkog događanja, u kojem se bore i izmjenjuju prisila i sloboda, tromost grijeha i dah Duha Svetoga.

Dinamizam kršćanske vjere odnosi tada pobjedu nad tjesnogrudnom računicom egoizma.

²⁰ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 11: AAS 58 (1966), str. 1033.

Kršćanina potiče snaga Duha Isusa Krista, Spasitelja ljudi, a nada mu je oslonac, on se zalaže u gradnji ljudskoga, miroljubivog, pravednog i bratskog grada da bude mio prinos Bogu.²¹

U stvari, »iščekivanje nove zemlje nipošto ne smije oslabiti, nego dapače razbuditi u nama brigu za izgradnjom ove zemlje gdje raste ono Tijelo nove ljudske obitelji, koje već može pružiti neku sliku novog svijeta«. ²²

Znanosti o čovjeku?

38. U svijetu zahvaćenom znanstvenim i tehničkim promjenama, promjenama koje bi ga mogle odvući u nov pozitivizam, javlja se i druga, još sržnija sumnja. Čovjek je uložio napore da razumom podvrgne prirodu, a zatim se našao sam zarobljen u šrkipcu svoje racionalnosti. »Znanosti o čovjeku« dosegle su danas značajan polet. One s jedne strane podvrgavaju kritičkoj i korjenitoj provjeri do sada prihvaćene spoznaje, zato što se ove počinju činiti ili suviše iskustvenima ili suviše teorijskim. S druge strane, metodološka potreba i ideološki apriorizam i odviše često navode znanost da u mnogovrsnim situacijama izdvoje ovo ili ono ljudsko ponašanje, pa o njemu pruže razjašnjenje koje hoće biti globalno, ili u najmanju ruku tumačenje koje hoće biti posvemašnje, mada polazi od jednog čisto kvantitativnog ili pojavnog gledišta. Ovo »znanstveno« skučavanje odaje jednu opasnu namjeru. Davati takovu prednost ovom vidu analize znači sakatiti čovjeka i pod krinkom znanstvenog procesa.

39. S ne manje pažnje valja pratiti djelatnost koju znanosti o čovjeku mogu izazvati potičući razradu društvenih modela koji se onda nameću kao znanstveno provjereni tipovi ponašanja. Čovjek onda može postati žrtvom manipulacija koje mu usmjeruju želje i potrebe, koje preinačuju njegovo ponašanje, pa čak i njegov sustav vrednota. Nema sumnje da se u tome krije velika pogibelj za sutrašnje društvo i za samog čovjeka. Mada su svi za to da se izgradi novo društvo na službu čovjeka, ipak valja znati o kakvu se to društvu na službu čovjeka radi.

40. Sumnja gledom na znanosti o čovjeku zaokuplja kršćanina više nego druge sumnje, ali on nije u tom pogledu nespreman. Ovdje valja ocrtati osebujan prinos Crkve uljudbi, kako smo mi to već napisali u enciklici *Populorum Progressio*: »Dijeleći najbolje težnje čovječanstva i trpeći zbog njihova neispunjenja, Crkva želi da ljudima pomogne da dođu do svog punog rascvata, i u tu svrhu ona im daruje ono što posjeduje kao sebi svojstveno: globalnu viziju čovjeka i čovječanstva.«²³ Mora li onda Crkva osporavati i znanosti o čovjeku

²¹ Usp. Rim 15, 16.

²² Past. konst. *Gaudium et Spes*, 39: AAS 58 (1966), str. 1057.

²³ 13: AAS 59 (1967), str. 264.

u njihovu hod i osuđivati im ciljeve? Crkva se uzdaje u ta istraživanja kao i u prirodne znanosti, te poziva kršćane da u njima budu djelatno nazočni.²⁴ Kršćane potiče ta ista znanstvena potreba i želja da bolje upoznaju čovjeka, ali ih prosvjetljuje njihova vjera; zato će oni posvetiti svoje sile znanostima o čovjeku i uspostaviti će dijalog između Crkve i tog novog područja istraživanja, dijalog koji mnogo obećava. Bjelodano je da će svaka znanstvena grana u svojoj osebnosti moći dohvatiti tek djelomičan, makar i istinit vidik čovjeka; ali joj izmiče cjelina čovjeka i njegov smisao. Međutim, unutar tih granica znanosti o čovjeku imaju pozitivnu ulogu što je Crkva rado priznaje. One mogu proširiti izgled čovjekova života otvarajući polje šire od onoga koje je bilo moguće predvidjeti na temelju dosad uračunavanih uvjetovanosti. Bit će na pomoć i kršćanskom socijalnom ćudoređu: ovo će, dakako, doživjeti da mu se njegovo područje sužava, jer je riječ o tome da se predlože neki socijalni modeli; no njegova će uloga kritike i prevladavanja jačati, jer će ukazivati na relativnost ponašanja i vrednota što ih ovo ili ono društvo prikazuje konačnima i usađenima u samu prirodu čovjeka. Ove su znanosti nezamjenjiv, a ipak nedostatan uvjet za bolje otkriće čovjeka, one jesu govor iz dana u dan složeniji, no govor koji širi misterij srca čovjekova, više no što ga ispunjava, i ne da potpuna i konačna odgovora čežnji što se vije iz dubine čovjekova bića.

Dvoznačnost napretka

41. Ovo bolje upoznavanje čovjeka omogućuje bolju prosudbu i jasnoću jednog temeljnog pojma na kojem su sazdana moderna društva, pojam koji je i poticaj i mjerilo i cilj: pojam napretka. Od XIX. stoljeća nadalje zapadna i mnoga s njima povezana društva položila su svoje nade u napredak, neprekidno obnavljan, ma kakav napredak. Taj im se napredak činio kao oslobodilački napor čovjekov pred prirodnim nuždama i društvenim stiskama; napredak je bio i uvjet i mjera ljudske slobode. Šire ga moderna sredstva obavješćivanja, poticaji koji dolaze iz želje za znanjem i većom potrošnjom; napredak postaje svenazočnom ideologijom. Kakav je smisao ovog neumornog lova na progres što svaki put izmakne kad povjerujemo da smo ga uhvatili, a nezadovoljni samo ako njime ne ovladamo? Ukazano je dakako, na granice pa i štete od jednog čisto količinskog porasta gospodarstva, a očekuju se i ostvarenja kvalitativnog reda. Kakvoća i istinitost ljudskih odnosa, mjera sudjelovanja i odgovornosti jednako su značajni i važni za rast društva kao i količina i mnogovrsnost proizvedenih i trošenih dobara. Čovjek prevladava napast da sve mjeri učinkovitošću i tržištem, odnosima

²⁴ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 36: AAS 58 (1966), str. 1054.

snaga i probitaka; danas on želi ova kvantitativna mjerila sve više zamjenjivati intenzivnošću saobraćaja, širenjem znanja i kulture, uzajamnim služenjem, slogom za zajedničke svrhe. Nije li istinski napredak u razvijanju čudoredne svijesti koja će navesti čovjeka da preuzme na sebe šire solidarnosti i da se slobodno otvara drugima i Bogu? Kršćaninu se napredak neminovno sukobljuje sa eshatološkim misterijem smrti: smrt Kristova i uskrsnuće, poticaj Gospodinova Duha pomažu čovjeku smjestiti vlastitu stvaralačku i zahvalnu slobodu u svaki istinit napredak, u tu jedinu nadu koja ne obmanjuje.²⁵

KRŠĆANIN PRED NOVIM PROBLEMIMA

42. Našavši se pred tako mnogo novih pitanja, Crkva naporno razmišlja o odgovoru, u mjeri u kojoj joj je to vlastito, na očekivanja ljudi. Danas se problemi čine kakvima još nikada nisu bili, zbog svoje širine i hitnosti; no da li ih je čovjek nesposoban riješiti? Socijalni nauk Crkve sa svom svojom dinamikom prati ljude u njihovu traganju. Taj nauk ne nastupa potvrđujući neku postojeću strukturu ili predlažući koji gotov obrazac, ne svodi se ni na to da upozorava na neka opća načela: taj se nauk razvija razmišljanjem u dodiru s promjenljivim stanjima ovoga svijeta, potican od Evanđelja kao izvora obnove ako se njegova poruka prigri u cjelini skupa s onim što ona traži. Razvija se također osjetljivošću što je Crkvi vlastita, osjetljivošću koju jača nesebična volja za služenjem i obazrivošću prema najsiromašnijima. Crpe najzad iz bogata stoljetnog iskustva koje mu omogućuje, usred neprekidnih briga, smjelu i stvaralačku ponovu što je iziskuje sadašnje stanje svijeta.

Za veću pravdu

43. Preostaje da se uspostavi još veća pravda u raspodjeli dobara, i unutar nacionalnih zajednica i na međunarodnoj razini. U svjetskoj razmjeni valja prevladati odnose snage i postići usuglašene dogovore na dobro svijetu. Jer odnosi snage nikad nisu trajno i istinski jamčili pravdu, mada u nekim trenucima promjenjiva igra tih odnosa često može pomoći do lakših uvjeta za dijalog.

Posizanje za silom izaziva nastup protivničkih sila, a to stvara borbenu klimu što završava ekstremnim stanjima nasilja i zloporabama.²⁶ Ali najvažnija je zadaća pravde, a to smo često ustvrdili, omogućiti svakoj zemlji da promiče vlastiti razvitak u okviru suradnje u kojoj neće biti ma kakva nastojanja da se gospodarski i politički gospodari drugima. Velika je dakako

²⁵ Usp. Rim 5,5.

²⁶ Usp. Enc. *Populorum Progressio*, 56, sl.: AAS 59 (1967), str. 285 sl.

složenost problema zbog sadašnjeg ukrštanja uzajamne ovisnosti; valja također naći hrabrosti da se preprave odnosi među narodima (međunarodna podjela proizvodnje, struktura razmjene, kontrola dobiti, novčani sustav, zatim akcije ljudske solidarnosti), da se preispitaju modeli rasta u bogatih naroda, da se preobrazu mentaliteti, da se oni otvore za prvenstvo međunarodne obaveze, da se radi veće djelotvornosti obnove međunarodni organizmi.

44. Zbog pritiska novih sustava proizvodnje pucaju nacionalni frontovi i otvaraju se novi gospodarski potencijali, javljaju se mnogonacionalni pothvati koji gomilanjem i pokretljivošću svojih sredstava mogu primjenjivati samosvojne strategije, uvelike nezavisne od nacionalne političke vlasti, pa ih nije moguće kontrolirati s obzirom na opće dobro. Budući da ova privatna tijela šire svoje djelatnosti, ona mogu dovesti do novog zloporabnog oblika gospodarske prevlasti na socijalnoj, kulturnoj, pa i političkoj razini. Pretjerano gomilanje sredstava i moći, na koje je ukazao već Pio XI. u povodu 40-obljetnice *Rerum Novarum*, dobiva sada novo lice.

Mijenjanje srdaca i struktura

45. Danas se ljudi nastoje osloboditi oskudice i ovisnosti. No to oslobođenje počinje unutarnjom slobodom što je oni moraju izvojevati, slobodom od vlastitih dobara i vlasti; u tome nikada neće uspjeti bez ljubavi koja nadilazi čovjeka, dakle ni bez djelatne raspoloživosti za služenje. Inače će, a to je i previše očito, i najrevolucionarnije ideologije postići tek to da jedni gospodari zamijene druge: čim se domognu vlasti, novi se gospodari okruže povlasticama, kljaštrem slobodu i dopuštaju da se razmašu novi oblici nepravde.

Zato se mnogi počinju pitati i o samom modelu društva. Mnogi su narodi zahvaćeni nadmetanjem što ih jedne drugima suprotstavlja i odvlači za sobom; ti se narodi nastoje dokopati tehnološke, gospodarske i vojničke moći koja priječi stvaranje takvih struktura u kojima bi ritam napretka bio uređen u službi veće pravednosti, umjesto da se pojačavaju nejednakosti i stvara ozračje nepovjerenja i borbe što neprekidno ugrožava mir.

Smisao političke akcije kršćanina

46. Ne izbija li ovdje na vidjelo neka temeljita ograničenost ekonomike? Gospodarska je djelatnost prijeko potrebna, ona može postati »izvorom bratstva i znamenjem Providnosti«,²⁷ ako se stavi u službu čovjeka; ona je prigoda za konkretnu razmjenu među ljudima, za uzajamno priznavanje prava, za međusobne usluge, za dostojanstvo što se potvrđuje radom.

²⁷ Ondje, 86: str. 299.

Ona je često i područje sukoba i prevlasti, ali može uspostaviti dijaloge i pogodovati suradnji. Pa ipak, ako se njome pretjerava, ona može gušiti snage i slobodu.²⁸ Ovo je razlog očitoj potrebi da se od gospodarstva prijeđe na politiku. Istina, s pojmom »politika« povezane su mnoge smutnje što ih treba razjasniti; no svatko osjeća da na području socijalnom i gospodarskom, i u nacionalnim i u međunarodnim okvirima, zadnja odluka spada na političku vlast. Ona, kao prirodan i nužan vez za koheziju društvenog tijela, mora imati za cilj ostvarivanje općeg dobra. Ona djeluje poštujući zakonite slobode pojedinca, obitelji i subsidijarnih skupina, kako bi se učinkovito i na korist svima ostvarili uvjeti potrebni da se postigne pravo i istinsko dobro čovjeka, uključivši i njihov duhovni cilj. Politička se vlast kreće u granicama svoje nadležnosti, koje se mogu razlikovati već prema zemljama i narodima; a uvijek nastupa nastojeći oko pravde i odanosti općem dobru za koje snosi zadnju odgovornost. No time ne dokida mogućnost akcije i odgovornosti pojedinaca i posredničkih tijela, akcije kojom ovi pridonose ostvarivanju općeg dobra; u stvari, »cilj je svakog nastupa na socijalnoj razini da se potpomognu društvena tijela, a ne da se ona razore ili dokinu.«²⁹

Vjerna svom pozivu, politička vlast mora znati da se odmakne od pojedinačnih probitaka i da se pažljivo obazire na vlastitu odgovornost za dobro svijetu, pa i preko nacionalnih granica.

Ozbiljno shvaćati politiku na raznim njenim razinama - mjesnoj, pokrajinskoj, nacionalnoj i svjetskoj - znači potvrditi dužnost čovjeka, svakoga čovjeka, priznavati konkretnu stvarnost i vrijednost slobode izbora koja mu se pruža u nastojanju da se zajednički ostvari dobro vlastitog grada, naroda, svega čovječanstva. Politika je djelatnost koja zahtijeva - mada ne samo ona - da se kršćansko zalaganje živi u službi drugima. Ona, dakako, ne rješava svaki problem, no upinje se pružiti rješenja za međuljudske odnose. Područje je njezina djelovanja široko i sveobuhvatno, ali ne isključivo. Nametljivost, nastojanje da se ona apsolutizira, značili bi veliku pogibelj. Kršćani priznaju političkoj stvarnosti njenu samosvojnost, ali kad ih njihova zauzetost dovede na to područje djelovanja, oni će uložiti napore da iznađu sklad između svojih opredjela i evanđelja i da usred opravdana pluralizma pruže osobno i kolektivno svjedočanstvo o ozbiljnosti svoje vjere, djelotvorno i nesebično služeći ljudima.

Podjela odgovornosti

47. Prijelaz na političku razinu izraz je jedne sadašnje čovjekove težnje: težnje da se jače podijele odgovornosti i odluke. Ova opravdana težnja postaje sve očitija ukorak s podizanjem

²⁸ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 63: AAS 58 (1966.), str. 1085.

²⁹ Enc. *Quadragesimo Anno*: AAS 23 (1931.), str. 203; usp. Enc. *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961.), str. 414, 428; Past. konst. *Gaudium et Spes*, 74, 75, 76: AAS 58 (1966.), str. 1095-1100.

kulturne razine i porastom osjećaja za slobodu, te čovjek bolje uviđa da u svijetu što je otvoren prema nesigurnoj budućnosti današnji izbori već uvjetuju sutrašnji život. U *Mater et Magistra*³⁰ Ivan XXIII. naglašava da je preuzimanje odgovornosti temeljan zahtjev čovjekov, da je to konkretno vršenje slobode, put njegova razvitka; napominje da u gospodarskom životu, a posebno u poduzećima, taj udio u odgovornostima mora biti zajamčen.³¹

Danas je ovo područje šire, proteže se na polje društveno i političko, gdje valja uspostaviti i ojačati razumno sudjelovanje u odgovornostima i odlukama. Doduše, izbori što se predlažu na odluku sve su složeniji; mnogostruki su obziri s kojima valja računati, nesigurno je predviđanje posljedica, makar nove znanosti nastoje osvjetliti slobodu u tim važnim trenucima.

Ipak, mada se ponekad nameću granice, ove prepreke ne smiju usporavati šire sudjelovanje ne samo u pripremi odluka, nego i u njihovu izboru i provođenju u djelo. Da bi se stvorila protuteža naletu tehnokracije, valja iznaći oblike moderne demokracije, ne samo tako što će se svakom čovjeku pružiti mogućnost da bude obaviješten i da se izrazi, već i tako što će on preuzeti svoj dio zajedničke odgovornosti. Ljudske se skupine tako postupno preobražavaju u zajednice suradnje i života. Sloboda, koja sebe potvrđuje i odviše često kao osvajanje vlastite samosvojnosti u opreci sa slobodom drugih, razvija se ovako u svojoj dubljoj ljudskoj stvarnosti: založiti se bez pridržaja za izgradnju solidarnosti, djelatne i življene. No kršćanin smatra da upravo gubeći se u Bogu koji ga oslobađa čovjek nalazi svoju istinsku slobodu, obnovljenu u smrti i uskrsnuću Gospodinovu.

POZIV NA AKCIJU

Prijeka potreba akcije

48. Crkva je na socijalnom polju uvijek htjela ostvarivati dvojaku ulogu: prosvjetljivati duhove i pomagati im da otkriju istinu i izaberu put kojim valja udariti posred različitih naučavanja što salijeću kršćanina; da krenu u akciju i stvarno se brinući za služenje i djelotvornost šire snagu evanđelja. Upravo u vjernosti toj volji Crkva je uputila na misijski apostolat među radnicima svećenike koji potpuno dijele s radnicima njihov radnički položaj; ne nastoje li oni među njima biti svjedoci briga i traganja same Crkve?

Svim kršćanima ponovo i još hitnije upućujemo poziv na akciju. U našoj enciklici o razvitku naroda naglašavali smo potrebu da svi stupe u akciju: »Laici moraju uzeti na sebe

³⁰ AAS 53 (1961), str. 420-422.

³¹ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 68, 75: AAS 58 (1966), str. 1089-1090; 1097.

kao svoj specifični zadatak obnovu vremenitog reda. Dok se služba hijerarhije sastoji u tome da naučava i autentično tumači moralna načela koja vrijede na tom području, na njih spada da slobodnom inicijativom i ne čekajući pasivno na direktive prožmu kršćanskim duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture zajednice u kojoj žive.«³² Svatko neka ispita sama sebe o onomu što je već učinio i što mu je još činiti. Nije dosta opominjati na načela, potvrđivati svoje dobre namjere, ukazivati na glasne nepravde i proročki optuživati. Riječi neće imati stvarne težine ako ih svatko ne poprati življom svijesti o vlastitoj odgovornosti i učinkovitom akcijom. I odviše je lako svaljivati na druge odgovornosti za nepravde, ako istodobno nismo uvjereni da je svatko odgovoran i da je prije svega prijeko potrebno osobno se obratiti. Ova temeljita poniznost oslobodit će akciju od svake krutosti i svakog sektaštva, neće dopustiti da nas obeshrabri zadaća kojoj kao da nema kraja. Kršćaninovu nadu hrani prije svega saznanje da je Gospodin s nama na djelu u svijetu i da kroza svoje Tijelo, - Crkvu, a po njoj u svekolikom čovječanstvu - nastavlja Otkupljenje izvršeno na Križu, otkupljenje što je pobjednički prosinulo na uskrsno jutro;³³ nadalje saznanje da i drugi ljudi djeluju u složnim akcijama za pravdu i mir; jer pod koprenom ravnodušnosti u srcu svakog čovjeka gori želja za bratskim životom i žeđ za pravdom i mirom, volja i žeđ koje se moraju razmahati.

49. Tako svatko mora usred mnogih stanja, uloga i organizacija jasno utvrditi vlastitu odgovornost i svjesno odrediti akcije u kojima je pozvan sudjelovati. Kršćanin je zahvaćen raznolikim strujanjima u kojima se pored opravdanih težnja nameću i poneka dvoznačnija usmjerenja; on mora poduzeti vlastitu provjeru i ne smije se založiti u suradnjama što su nekontrolirane i suprotne načelima istinskog čovječstva, pa makar radio u ime stvarno doživljavane solidarnosti. Jer, ako on želi imati osebujnu ulogu kao kršćanin u skladu sa svojom vjerom - ulogu što je od njega očekuju i sami nevjernici mora biti oprezan u svom djelotvornom zalaganju, rasvijetliti vlastite pobude i nadići ciljeve, zahvatiti ih obuhvatnijim pogledom, kako se ne bi izložio pogibli samoživa partikularizma i ugnjetavačkog totalitarizma.

Pluralizam opredioba

50. Valja prihvatiti opravdanu raznolikost mogućih opredioba u konkretnim situacijama i vodeći računa o solidarnostima što ih svatko proživljava. Ista kršćanska vjera može biti

³² Enc. *Populorum Progressio*, 81: AAS 59 (1967), str. 296-297.

³³ Usp. Mt 28, 30; Fil. 2, 8-11.

pobudom raznim zalaganjima.³⁴ Crkva poziva sve kršćane na dvojaku zadaću poticanja i obnavljanja da se razviju strukture i prilagode istinskim potrebama sadašnjeg trenutka. Od kršćana, koji kao da se suprotstavljaju jedni drugima kad polaze od različitih opredioaba, Crkva traži napor uzajamnog razumijevanja za stajališta i pobude drugih; iskrena provjera vlastitog ponašanja i njegove ispravnosti svakome će nametnuti stav dublje ljubavi; ljubavi koja, istina, priznaje razlike, ali vjeruje u mogućnost sloge i jedinstva: »Ono što združuje vjernike jače je, u stvari, od onoga što ih razdvaja«. ³⁵

Doduše mnogi koji su ugrađeni u današnje strukture i uvjete ne mogu preko svojih navika, svojih funkcija, možda ni preko svojih materijalnih probitaka. Neki tako duboko osjećaju solidarnost društvenih razreda i kultura da najzad bez svakog pridržaja prihvaćaju sva gledišta i sve opredioabe svoje sredine.³⁶ Svatko će nastojati da ispita sama sebe i da pomogne nicanju one istinske slobode u Kristu što nas usred naših posebnih uvjeta otvara za sveopće.

51. Kršćanske organizacije u svojim raznim oblicima i ovdje snose odgovornosti za zajedničku akciju. One ne nadomješćuju ustanove građanskog društva, no svejednako moraju na sebi svojstven način i prevladavajući vlastiti partikularizam izražavati konkretne zahtjeve kršćanske vjere u pravoj i prema tome nužnoj preobrazbi društva.³⁷

Danas će se više no ikad Božja riječ moći navješćivati i čuti samo ako bude popraćena svjedočenjem o moći Duha Svetoga koji je na djelu u akciji kršćana u službi braći, i to ponajpače ondje gdje se radi o opstanku i budućnosti.

52. Povjeravajući ti ova razmišljanja, svjesni smo dakako, časni Naš brate, da se nismo dotakli svih socijalnih problema koji moraju danas zanimati čovjeka vjernika i sve ljude dobre volje. Nedavne Naše izjave, a njima se pridružila tvoja poruka o početku drugog desetljeća razvitka - tiču se nadasve obveza svih naroda gledom na teško pitanje cjelovita i solidarna razvitka čovjekova; te su izjave još uvijek nazočne pred savjestima. Sada ti upravljamo i ove izjave, želeći pružiti Vijeću za laike i papinskoj komisiji »Pravdu i mir« nove elemente i istodobno ih ohrabriti da i dalje vrše svoju zadaću »buđenja Božjeg naroda na puno razumijevanje svoje uloge u sadašnjem trenutku« i zadaću »promicanja apostolata na međunarodnoj razini«. ³⁸

S ovim Našim osjećajima udjeljujemo ti, časni Naš brate, Naš apostolski blagoslov.

³⁴ Usp. Past. konst. *Gaudium et Spes*, 43: AAS 58 (1966), str. 1061.

³⁵ Ondje, 93: 1113.

³⁶ Usp. 1 Sol 5, 21.

³⁷ Usp. Dogm. konst. *Lumen Gentium*, 31: AAS 57 (1965), str. 37-38; Dekr. *Apostolicam Actousitatem*, 5: AAS 58 (1966), str. 842.

³⁸ Motupr. *Catholicam Christi Ecclesiam*: AAS 59 (1967), str. 27 i 26.

Vatikan, 14. lipnja 1971.

PAPA PAVAO VI.